

Da Københavns Universitet sagde farvel til Universitetsbiblioteket

Bibliotekskommissionen af 1924 og universitetsbiblioteksbetjeningen af København Universitet

Af Ejvind Slottved

Baggrunden

Københavns Universitets biblioteksfunktion har siden 2007 været under kraftig reorganisering. På initiativ af rektor Ralf Henningsen blev der for en 5-årig forsøgsperiode etableret en organisation – KUBIS, der står for *Københavns Universitets Biblioteks- og Informationservice* – hvis formål er at samordne de mange forskellige enheder, der mere eller mindre ukoordineret hidtil havde haft ansvaret for universitetets biblioteksforsyning. Det er hensigten, at erfaringerne fra KUBIS projektet, der ophører med udgangen af 2012, skal danne grundlaget for en permanent biblioteksorganisation på Københavns Universitet.

Opgaven er kompliceret, fordi universitetets biblioteksbetjening af en række historiske årsager har været fordelt på en række organisatorisk og størrelsesmæssigt meget forskellige enheder, fra små bogsamlinger med minimal service i tilknytning til enkelte fagområder på Universitetet i den ene ende af spektret, til Det Kongelige Bibliotek i den anden.

Denne historie skal ikke skrives her. Men KUBIS projektet har på den anden side rettet opmærksomheden imod nogle af de historiske faktorer, der igennem tiderne hver på sin vis har haft indflydelse på Universitetets biblioteksvæsen. Her tænkes f. eks. på oprettelsen af Universitetsbiblioteket i 1482 og af Det Kongelige Bibliotek i 1648, Københavns brand i 1728, hvor Universitetsbiblioteket stort set gik

Ejvind Slottved, mag.art., fhv. universitetshistoriker på Københavns Universitet, Johan Mantziusvej 41, 3460 Birkerød

til grunde, opførelsen af Universitetsbiblioteket i Fiolstræde i 1861, Bibliotekskommissionen 1924–26, delingen af Universitetsbiblioteket 1938, oprettelsen af Kulturministeriet i 1961, oprettelsen af en række special- og institutbiblioteker på Københavns Universitet igennem det meste af det 20. århundrede og endelig fusionen mellem Københavns Universitet, Danmarks Farmaceutiske Universitet og Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i 2007.

Således har det spørgsmål været rejst, hvorfor Københavns Universitet i 1928 accepterede, at Universitetsbiblioteket, der siden 1482 havde været en del af Universitetet, blev overført til Undervisningsministeriet. Dette spørgsmål vil blive nærmere belyst i det følgende.

Opgaven vil være at undersøge, hvorvidt der kan kastes nærmere lys over, hvad der fik Københavns Universitet til, efter mere end 400 år, at acceptere at miste den direkte kontrol med sit universitetsbibliotek.

Universitetsbiblioteket blev som nævnt grundlagt i 1482 som en del af Københavns Universitet, en status Universitetsbiblioteket bevarede, indtil det i 1928 blev besluttet, at Universitetsbiblioteket med virkning fra 1930 organisatorisk skulle overføres fra Københavns Universitet til en placering under Undervisningsministeriet.

Overførslen af Universitetsbiblioteket til Undervisningsministeriet var et af de forslag, den i 1924 nedsatte Bibliotekskommission fremkom med (Bibliotekskommissionens betænkning 1926 p. 172). Forslaget blev tiltrådt af Konsistorium 1. juli 1928 med virkning fra 1. april 1930 (Årbog 1926–27 p. 123 ff., jfr. Årbog 1929–30, p. 123).

Det bør nævnes, at når faget botanik ikke blev omfattet af Bibliotekskommissionens beslutning, men fortsat henhørte – og henhører – under Københavns Universitet, skyldes det den historiske omstændighed, at biblioteksbetjeningen af botanikken siden 1793 var blevet varetaget af Botanisk Haves bibliotek (Bibliotekskommissionens betænkning p. 10).

Endelig skal det nævnes, at Bibliotekskommissionens beslutning blev tiltrådt af alle medlemmerne, også Københavns Universitets repræsentant, retshistorikeren professor, dr. jur. Poul Johannes Jørgensen.

Baggrunden for beslutningen

Bibliotekskommissionen blev nedsat i 1924 med følgende kommissorium (p. 1):

”Udvalgets opgave skulde i første Række være rettet paa at fastlægge Retningslinierne for de 3 videnskabelige Statsbiblioteker: Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Statsbiblioteket i Aarhus, dels i Forholdet mellem disse Biblioteker indbyrdes, dels i Forhold til paa den ene Side Folkebibliotekerne og paa den anden Side de forskellige Special- og Fagbiblioteker, Laboratoriebibliotekerne ved Universitetsinstitutterne o.s.v. I Forbindelse med Spørgsmaalet om Specialisering ønskes overvejet Spørgsmaalene om Samarbejde ved Anskaffelser, Pligtaflevering og Rekvisition, Anvendelse af Dubletter, Avisaflevering og Kassation. Men Ministeriet vil dernæst have Udvalget bemyndiget til at overveje og fremsætte Udtalelser og Forslag med Hensyn til alle saadanne i Forbindelse med Hovedpunktet staaende Spørgsmaal, som Udvalget i sine Undersøgelser maatte finde Anledning til at komme ind paa”.

Bibliotekskommissionen bestod af repræsentanter for de tre nævnte biblioteker samt Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles bibliotek, hvortil året efter kom en repræsentant for Den polytekniske Lærestalts bibliotek. Formandsposten blev varetaget af Un-

Poul Johs. Jørgensen (1873-1947) var juridisk kandidat fra 1897, og da han var den første siden Anders Sandøe Ørsted og siden A.F. Krieger, som havde opnået udmærkelse til eksamen, præ, kendtes han som "Præ-Jørgensen". Han drev efter eksamen manuduktionsvirksomhed og fik i 1899 guldmedalje for sin besvarelse af en opgave om dansk strafferets udvikling i tiden mellem reformationen og Danske Lov 1683. I december 1899 drog han ud på en knap toårig studierejse, der førte ham til London og Paris, hvor han studerede folkeret og til München, hvor han fulgte den berømte retshistoriker Karl von Amiras forelæsninger over retshistorien. I årene 1901-07 var han ansat ved Landstinget, hvor han var "juridisk hjælper" i forbindelse med bl.a. retsplejelovsforslaget. I 1903 ansattes han som midlertidig docent i offentlig ret og retshistorie, og det var denne stilling, som i 1907 blev omdannet til et ekstraordinært professorat. I 1916 oprettedes et selvstændigt professorat i folkeret og i 1928 et tilsvarende i forvaltningsret, og Poul Johs. Jørgensen underviste herefter alene i retshistorie, der siden har haft sit eget professorat. (Foto: Det Kongelige Bibliotek)

dervisningsministeriets departementschef, og Undervisningsministeriet havde tillige ansvaret for kommissionens sekretariatsfunktion.

Københavns Universitet var repræsenteret af Universitetets stedfortrædende administrator, professor, dr. jur. Poul Johs. Jørgensen, der i betænkningen tillige beskrives som leder af Universitetets juridiske Laboratorium.

Et af de vigtigste resultater af Bibliotekskommissionens arbejde, som kom til at præge de danske videnskabelige biblioteker til udgangen af det 20. århundrede, blev den arbejdsdeling mellem de københavnske videnskabelige biblioteker, der blev indført m.h.t. anskaffelse af udenlandsk faglitteratur. Den såkaldte, og siden da meget omdiskuterede, hovedfagbiblioteksordning, som betød, at Universitetsbiblioteket for fremtiden skulle være hovedfagbibliotek for læge- og naturvidenskaber, tilsvarende skulle Det Kongelige Bibliotek være hovedfagbibliotek for teologi, jura, samfundsvidenskaber i øvrigt og humaniora.

Bibliotekskommissionens begrundelse for beslutningen

Spørgsmålet om de tre statslige bibliotekers fremtidige organisation og samarbejde behandles i Bibliotekskommissionens betænkning afsnit IX, p. 165-172.

I afsnit IX A, "Organisation af samarbejdet" p. 165-169, refereres indledningsvis ganske kort det mislykkede forsøg på i 1849 at etablere et nærmere samarbejde mellem Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket, og de uheldige konsekvenser, ikke mindst m.h.t. accessionen, der siden har kunnet konstateres som følge af det manglende organisatoriske samarbejde.

Der konkluderes således:

"Det Billede af Usikkerhed og Planløshed, en Gennemgang af Indkøbene til de to Biblioteker i Forhold til hinanden udviser, kan altsaa for en væsentlig Del forklares ud fra disse Forhold, men selv med Erkendelse af de nævnte Vanskeligheder lader det sig efter Udvalgets Opfattelse ikke bestride, at der fra

de to Bibliotekers Side kunde have været gjort mere, end der blev gjort, for indbyrdes at afstemme Indkøbene og Abonnementerne, og i alt Fald maa Forholdene, som de er, paa det stærkeste opfordre til, at der, naar de naturlige Betingelser foreligger derfor, etableres en Samvirken, der kan sikre bedre Forhold for Fremtiden. Og denne Samvirken bør ikke begrænses til det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket, men have et langt videre omfang.

Nærværende Udvalgs Bestræbelser er paa et hvert Punkt gaaet ud paa under Hensyntagen til den foregaaende Udvikling indenfor de foreliggende givne Rammer og paa Grundlag af den gennem Tiderne høstede Belæring at søge den samlede store Opgave fordelt paa Biblioteksvæsenets forskellige Afdelinger, således at de hjælpemidler, der står til Raadighed, kan udnyttes paa den bedst mulige Maade for Videnskaben og det bogsøgende Publikum.....”

I de følgende afsnit uddybes begrundelsen for kommissionens forslag nærmere, og der trækkes linjer til samarbejdet mellem Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket på den ene side, og Statsbiblioteket, folkebibliotekerne og Universiteternes specialbiblioteker på den anden. Her anså kommissionen det dog for rigtigst, at man opretholdt den hidtidige administrative adskillelse mellem på den ene side statens biblioteker (Det Kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket, Statsbiblioteket m.fl.) og folkebibliotekerne på den anden.

Til at sikre det ønskede samarbejde mellem de statslige biblioteker foreslås oprettet et fagligt fællesorgan, ”der maaske kunde kaldes ’Fællesraadet for de videnskabelige Biblioteker under Undervisningsministeriet’”. Det fremgår af kommissionens forhandlingsprotokol, at Poul Johannes Jørgensen lagde stor vægt på netop dette forslag, som siden blev ført ud i livet.

Det var egentlig ikke nogen ny tanke, idet der allerede i 1850 var blevet etableret et tilsvarende organ til at koordinere samarbejdet mellem Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket og det daværende Classenske Bibliotek. Daværende rigsbibliotekar Palle

Birkelund kunne dog i 1981 (Rigsbibliotekarens beretning ved Danmarks Forskningsbiblioteksforenings årsmøde 21. maj 1981 i Fåborg) konkludere om dette udvalg, at det "... ikke blev særligt vedvarende og heller aldrig fik den store betydning, man havde tiltænkt det".

Ifølge Birkelund gik det ikke meget bedre med det fællesråd, der blev et af resultaterne af Bibliotekskommissionen af 1924:

"Meget bedre gik det ikke med det fællesråd, som blev institueret i forbindelse med Bibliotekskommissionen af 1924. På det tidspunkt var antallet af forskningsbiblioteker vokset ganske betragteligt, og man fik jo netop som et resultat af Bibliotekskommissionens arbejde skabt en slags bibliotekssystem, idet der fastsattes en vis fagdeling, og forskellige læreanstaltsbiblioteker fik rollen som landsdækkende hovedfagbiblioteker. Man var jo i den heldige situation, at praktisk talt alle biblioteker sorterede under Undervisningsministeriet (også folkebibliotekerne), så det var lettere dengang at lave et egentligt fællesråd; og det kom da også til at hedde Fællesrådet for de videnskabelige biblioteker under Undervisningsministeriet. Rådet var pålagt mange opgaver, og det skulle registrere Kommissionens forslag, inden det kom til at føre en ret tilbagetrukket tilværelse, selv om det, hvad der dengang var noget temmelig nyt, havde repræsentanter for brugerne, i hvert fald fra Københavns Universitet, med i udvalget. Møderne blev sjældnere og sjældnere, men jeg tror egentlig ikke, at Rådet nogensinde er ophævet."

Spørgsmålet er interessant, fordi det kaster lys på det forhold, som også er af betydning for spørgsmålet om overførslen af Universitetsbiblioteket til Undervisningsministeriet i 1930, nemlig at Universitetets interesse for biblioteksvæsenets organisatoriske og indre forhold normalt var meget begrænset, et indtryk, der til fulde bekræftes af Københavns Universitets årbøger for de følgende år.

Universitetsbibliotekets adskillelse fra Københavns Universitet

I afsnit IX B "Det kongelige Biblioteks og Universitetsbibliotekets administrative Stilling og Forhold til Universitetet" p. 169-172, drøftes det emne, der er det centrale i nærværende undersøgelse, beslutningen om den administrative adskillelse mellem Universitetsbiblioteket og Københavns Universitet.

Det hedder indledningsvis:

"Oprindelsen til og Udviklingen af de to store københavnske Statsbiblioteker har givet dem en ganske forskellig administrativ Stilling. Det kgl. Bibliotek er en i hver Henseende selvstændigt stillet Statsinstitution, sorterende direkte under Undervisningsministeriet. Dets Stilling og Forhold overfor den frie Videnskab bestemmes af det selv og Ministeriet uden nogen Melleminstans. Specielt er der ikke i denne Henseende skabt noget Forhold mellem dette Bibliotek og Universitetet. Og heller ikke med Hensyn til Universitetets Undervisningsvirksomhed er der paalagt det kgl. Bibliotek egentlige Pligter eller etableret noget Forhold mellem de to Institutioner."

Dog omtales på dette sted den særlige aftale, der få år før var blevet indgået mellem Københavns Universitet og Det Kongelige Bibliotek vedr. jura, i forbindelse med overførslen af en betydelig del af Universitetsbibliotekets juridiske litteratur til Det Kongelige Bibliotek. Herefter hedder det videre:

"Universitetsbiblioteket er derimod vedblevet at stå som en Universitetsinstitution. Dets Udvikling til et offentligt virkende Bibliotek har ikke ophævet det Forhold, at det i første Linie har til Opgave at tjene Universitetets Læreres og Studerendes Tarv, ligesom Udviklingen ikke har medført nogen Ændring i Bibliotekets administrative Stilling, der er principielt som andre Universitetsinstitutioners. Biblioteket staar saaledes ikke direkte under Ministeriet, men under de almindelige Universitetsmyndigheder, der repræsenterer det over-

for Ministeriet. Gennem de nævnte Myndigheder fremsendes saaledes alle Indstillinger angaaende personelle og økonomiske Spørgsmaal, og ogsaa Sager af rent biblioteksmæssig Art forelægges for eller gennem Konsistorium; dette gælder dog ikke alle Sager af denne Art, Grænsen her kan vanskelig angives. I Spørgsmaal af den sidstnævnte Kategori kan det formentlig siges, at Overbibliotekaren faktisk disponerer selvstændigt i næsten alle Spørgsmaal, naar disse ikke skal forelægges Centraladministrationen. Budgetmæssigt henhører Biblioteket under Universitetet og dettes Afsnit på Finansloven, ligesom det i Forhold til Universitetskvæsturen er stillet som alle andre Universitetsinstitutioner”.

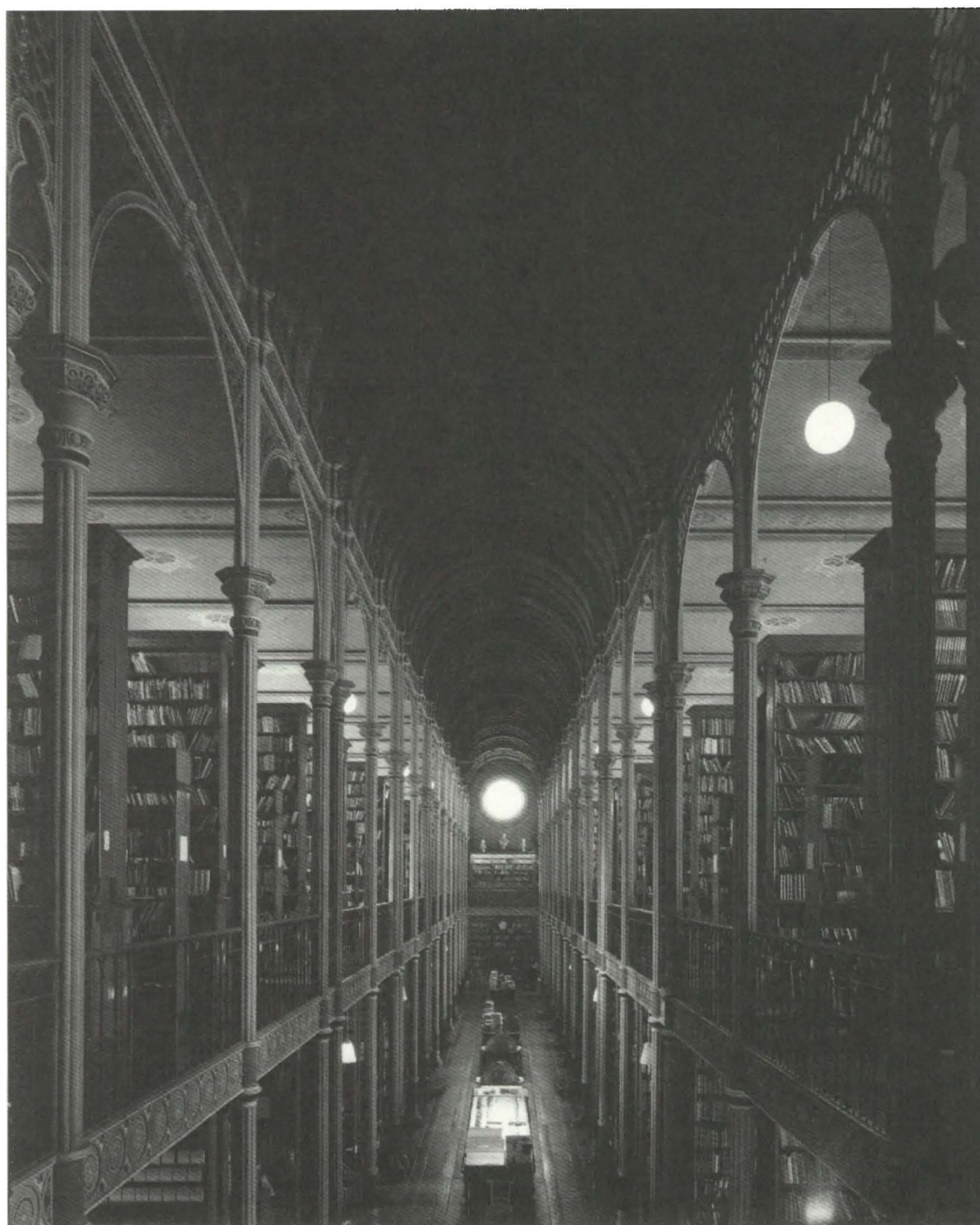
Kommissionen rejste derfor det spørgsmål, om der ikke mht. Universitetsbiblioteket og Det Kongelige Bibliotek, som, såfremt kommissionens forslag gennemføres ”...fremtidig i det væsentlige vil komme til at staa som to fagligt delte Afdelinger af et samlet videnskabeligt Universalbibliotek, og for saa vidt for hvert sit Omraade vil komme til at virke som Universitetsbiblioteker...” må ske en ændring i de to bibliotekers stilling, dels hvad angår deres forpligtelser overfor Universitetet, dels deres almindelige administrative stilling.

I de følgende afsnit uddybes dette synspunkt, dels gennem en redegørelse for Universitetsbibliotekets hidtidige – til dels uklart definerede – forpligtelser overfor Københavns Universitet, og de ændringer heri, der vil følge af kommissionens forslag, dels Det Kongelige Biblioteks fremtidige nye forpligtelser overfor Københavns Universitet.

Hvad angår Det Kongelige Biblioteks og Universitetsbibliotekets administrative stilling fastslår kommissionen indledningsvis, at det er udelukket at ændre Det Kongelige Biblioteks stilling således, at det ”... kom til at staa i et lignende Forhold til Universitetet som det, hvori Universitetsbiblioteket for tiden står.” I det følgende beskrives nærmere, hvorledes de særlige vilkår, Københavns Universitet for fremtiden skal nyde på Det Kongelige Bibliotek, kan implementeres.

Om Universitetsbiblioteket hedder det herefter (citeres in extenso):

”For Universitetsbibliotekets Vedkommende synes den naturlige Udvikling af Forholdet at være, at man løsner den administrative forbindelse med Universitetet. Naar der henses til den betydelige Selvstændighed overfor Universitetets Myndigheder, som allerede i biblioteksmæssige Spørgsmaal er indrømmet Overbibliotekaren, og til, at Universitetsbiblioteket og det kgl. Bibliotek med Hensyn til Pligter overfor Universitetet i Fremtiden i det Væsentlige vil være stillet ens, synes det naturligt, at de to Biblioteker fremtidigt administrativt stilles paa samme Maade, altsaa som selvstændige Statsinstitutioner, sorterende direkte under Undervisningsministeriet, men med særlige Aftaler og fastslaaede Regler, der paa de enkelte Omraader sikrer Universitetets Adgang til at gøre sine Interesser gældende, direkte eller gennem Fællesraadet. Heraf vilde bl.a. følge for Universitetsbibliotekets Vedkommende at Budgettet – som allerede i Tjenestemandsløven for Lønningers og Normeringers vedkommende – fra Universitetets Afsnit henføres til Bibliotekernes Afdeling sammen med det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Aarhus. Idet man derfor i Tilslutning til Forslaget om Fællesraadets Oprettelse og Sammensætning maa foreslaa, at Universitetsbiblioteket fremtidig saavel med Hensyn til økonomiske og personelle som med hensyn til biblioteksmæssige Spørgsmaal – for saa vidt det ikke drejer sig om Spørgsmaal, der staar i direkte i Forbindelse med Bibliotekets særlige forhold til Universitetet – stilles direkte under Undervisningsministeriet, skal Udvalget henstille, at Ministeriet optager Spørgsmaalet om denne Nyordning og de nærmere Enkeltheder i en saadan Forbindelse med de andre Spørgsmaal, der som Følge af nærværende Udvalgs Betænkning maa komme til Forhandling mellem Ministeriet og Universitetet.”

Universitetsbiblioteket i Fiolstræde, taget i brug i 1861 (arkitekt Johan Daniel Herholdt, 1818-1902), er en perle i dansk arkitektur, ikke mindst bogsalen, der er et af de smukkeste biblioteksrum i Europa. Den fungerede som rent bogmagasin indtil bygningen i 1996-97 blev underkastet en gennemgribende reparation og genopretning, hvorefter den blev taget i brug som nærbibliotek for Universitetets juridiske og samfundsvidenskabelige fakulteter. I den forbindelse blev bogsalen indrettet som læsesal for bibliotekets brugere. Billedet er fra før nyindretningen og viser bogsalen, således som den har set ud i størstedelen af bygningens levetid. (Foto: Jens Frederiksen 1989)

Københavns Universitets stillingtagen til Bibliotekskommissionens betænkning

Undervisningsministeriet fremsendte 2. februar 1927 Bibliotekskommissionens betænkning, og udbad sig Universitetets udtalelse om de for dette relevante forslag, herunder afsnit IX om organisation og administration, jfr. ovenfor. Konsistorium nedsatte et udvalg til at forberede udarbejdelsen af Københavns Universitets udtalelse om betænkningen. (Årbog 1926-27 s. 123-126)

Udvalget havde som medlemmer rektor, professor i sammenlignende sprogvidenskab Holger Pedersen og administrator, professor, dr. jur. Erwin Munch Pedersen samt professorerne, Poul Johannes Jørgensen, der som tidligere nævnt havde været medlem af Bibliotekskommissionen, S.A. Gammeltoft, Kr. Sandfeld og C. Hansen Ostenfeldt, alle blandt de universitetspolitisk mere centralt placerede professorer.

I den udtalelse, som Konsistorium vedtog 1. juli 1927, og fremsendte til ministeriet 4. juli, hedder det om adskillelsen af Københavns Universitet og Universitetsbiblioteket:

”Som Forholdene har udviklet sig, mener Konsistorium ikke at burde modsætte sig den i Betænkningen foreslaede Løsning af den administrative Forbindelse mellem Universitetsbiblioteket og Universitetet. Men en absolut Forudsætning herfor maa det paa den anden Side være, at de reale Interesser, som hidtil har fundet Udtryk i denne Forbindelse, stadig fuldt ud varetages.”

Man kan ikke sige, at der er tale om en begejstret tilslutning til forslaget, men mere står der faktisk ikke om dette spørgsmål. Den meget kortfattede formulering kunne tages til indtægt for, at Universitetet modvilligt bøjer sig for hvad det opfatter som et fait accompli. Det kunne i så fald skyldes en misfornøjelse med, at Poul Johannes Jørgensens forsøg på i sidste øjeblik at få Bibliotekskommissionen til at foreslå direkte forhandlinger mellem Københavns Universitet og Undervisningsministeriet om Universitetsbibliotekets fremtid, jfr. nedenfor, var mislykkedes. Det er dog ikke sikkert at sige noget sikkert herom.

En gennemgang af de relevante arkiver kaster ikke meget nyt lys over sagen.

Konsistorium

Af Konsistoriums forhandlingsprotokol for årene 1924–1927 fremgår, at spørgsmålet om Bibliotekskommissionens arbejde, og dets betydning for biblioteksbetjeningen af Københavns Universitet, ikke på noget tidspunkt i de to år kommissionen arbejdede, var genstand for nogen form for drøftelse i Konsistorium.

Den ugifte Poul Johs. Jørgensens viden og venlighed var legendarisk. Han gjorde tillige en stor indsats i universitetets styrelse. Fra 1913 var han forstander for Juridisk Laboratorium og den, som påtog sig at bygge laboratoriets bogsamling op til noget, der mindede om et videnskabeligt niveau. Han var medlem af Konsistorium fra 1917 og fungerede i flere perioder for H. Munch-Petersen som Universitetets administrator og havde en række andre hverv som bestyrelsesmedlem eller sagkyndig. Poul Johs. Jørgensen beklædte i to år fra 1934 til 1936 efter H. Munch-Petersen stillingen som Københavns Universitets administrator og var med til at udarbejde kgl. anordning af 5. oktober 1936 med nye regler om Universitetets forfatning. Han var derefter referendarius og tillige i en lang årrække formand for Universitetets stipendiudvalg. Billedet, taget i efteråret 1942, viser ham i sidstnævnte egenskab, studenten, der modtager sit stipendium er stud. theol. Henning Rørskov, senere præst ved Holmens Kirke, i baggrunden ses universitetskasserer Haugsted (Foto: Københavns Universitet)

Første gang Bibliotekskommissionen omtales, er 19. januar 1925, hvor det meddeles, at Bibliotekskommissionen har fremsendt et antal spørgeskemaer til Københavns Universitet vedrørende indsamling af materiale fra Universitetets specialbiblioteker. Disse videresendes uden drøftelse til ekspedition på disse, med reference til journalsag nr. 1924/337, som alene indeholder materialet vedrørende indsamlingen af oplysninger.

Og anden gang er, da det på Konsistoriums møde 16. februar meddeles, at Undervisningsministeriet har fremsendt Bibliotekskommissionens betænkning med anmodning om en udtalelse, jfr. ovenfor. I forbindelse hermed oprettes en ny sag – Journalsag nr. 1927/116 – som alene indeholder forarbejder til Konsistoriums udtalelse af 1. juli 1927.

En gennemgang af journalregistrene viser, at der ikke har eksisteret andre journalsager vedrørende biblioteksspørgsmålet i perioden. Hvilket kan opfattes som et yderligere indicium for, at Københavns Universitets ledelse slet og ret ikke har opfattet Bibliotekskommissionens arbejde som værende af større eller mere principiel betydning.

Bibliotekskommissionen

En smule mere information er der at hente i Bibliotekskommissionens arkiv. Det fremgår af forhandlingsprotokollen, at kommissionen var meget aktiv, i alt blev der i perioden 27. november 1924 – 30. november 1926 afholdt 46 møder, ofte daglange.

Universitetets repræsentant Poul Johannes Jørgensen deltog i langt de fleste møder, men deltog, så vidt man kan dømme ud fra referatet, ikke specielt aktivt i drøftelserne. Nok fordi langt det meste af arbejdet i Bibliotekskommissionen var koncentreret om to emner: pligtafleveringen og forholdet mellem på den ene side folkebibliotekerne og Statsbiblioteket i Aarhus, og på den anden de øvrige statslige biblioteker.

Poul Johannes Jørgensen optræden i Bibliotekskommissionen

I den her givne sammenhæng kan det imidlertid være af interesse, at Poul Johannes Jørgensen på kommissionens 3. møde 28. november

1924 præciserede, at han ikke talte med noget mandat fra Konsistorium, men var "... den tilfældige Repræsentant fra af de smaa Laboratoriebiblioteker." Igen et klart signal om at Konsistorium ikke prioriterede sagen højt.

Bibliotekskommissionen kom først på sit sidste møde, nr. 46, den 30. november 1926 frem til betænkningens Kap. IX om bibliotekernes fremtidige organisation og administration, jfr. ovenfor. Og her tog Poul Johannes Jørgensen mere aktivt del i forhandlingerne. Kommissionens sekretær, kontorchef Andreas Møller, havde udarbejdet et forslag til formuleringen af Kap. IX, der blev udsendt til mødet som bilag nr. 76.

Det fik Poul Johannes Jørgensen til at fremsende et forslag til alternativ formulering (bilag 77). Indledningsvis tilslutter han sig den overordnede tanke om en sidestilling mellem Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket, og hermed Universitetsbibliotekets adskillelse fra Københavns Universitet, men fortsætter så:

"Da udvalget imidlertid ikke har et tilstrækkeligt Kendskab til Enkelthederne i den bestaaende Ordning. Og derhos finder det heldigst, at en eventuel Nyordning fremgaar direkte af en forhandling med Universitetet, stiller man intet Forslag om den forandrede administrative Ordning for Universitetsbiblioteket, hvorimod man af de anførte Grunde vil finde det rimeligt, at Undervisningsministeriet i Forbindelse med denne Betæknings forelæggelse for Universitetet med dette optager en Forhandling om Spørgsmaalet i den antydede Retning."

I konsekvens heraf foreslog han tillige, at spørgsmålet om Københavns Universitets repræsentation i det påtænkte Fællesråd, jfr. ovenfor, blev udskudt til efter de af ham foreslåede forhandlinger mellem Undervisningsministeriet og Københavns Universitet om Universitetsbibliotekets fremtidige stilling.

Poul Johannes Jørgensen var ikke til stede da hans forslag blev behandlet på mødet den 30. november 1926, hvor det ikke vandt tilslutning. Bibliotekskommissionens formand, Undervisningsministeriets departementschef Fr. Graae udtalte, at "Han kunde i hvert

Fald ikke tiltræde at Udvalget manglede Kendskab til de herhenhørende Forhold; man vilde da straks kunde bebrejde Udvalget at man ikke havde skaffet sig dette kendskab." Resten af kommissionen tilsluttede sig dette synspunkt, men besluttede samtidig, for at undgå en mindretalsudtalelse, at ændre formuleringen af Andreas Møllers udkast på en sådan måde, at Poul Johannes Jørgensen kunne tiltræde den.

Kilderne indeholder ikke mere præcise oplysninger om, hvorledes dette blev grebet an, men det lykkedes at finde en formulering alle kunne tilslutte sig, således at betænkningen blev enstemmig.

Det er ikke muligt nærmere at belyse, hvad der ligger bag Poul Johannes Jørgensens forslag om direkte forhandlinger mellem Undervisningsministeriet og Københavns Universitet om Universitetsbibliotekets fremtidige forhold. Ej heller, at han fremkommer med sit forslag så sent som tilfældet er. Og selv om det uomtvisteligt var et centralt spørgsmål for Universitetet, er der intet, der tyder på, at det har været et kardinalpunkt for ham.

I det hele taget er der som nævnt intet i kilderne, der peger på, at spørgsmålet om Universitetsbibliotekets fremtidige organisatoriske placering har optaget Konsistorium nævneværdigt. Lige som der ikke er tegn på, at Poul Johannes Jørgensen på noget tidspunkt har forsøgt at indhente et nærmere mandat fra Konsistorium vedrørende sin ageren i Bibliotekskommissionen, jfr. ovenfor om hans bemærkning herom på dens 3. møde.

Det generelle forhold mellem Københavns Universitet og staten/Undervisningsministeriet

Man skal nok snarere søge forklaringen på, at Københavns Universitet uden indsigelse accepterede adskillelsen fra Universitetsbiblioteket, i det generelle forhold mellem Københavns Universitet og ministeriet i begyndelsen af det 20. århundrede. I nedenstående punkter er skitseret er række parametre, der er væsentlige til belysning heraf.

Forholdet mellem Universitetet og staten gennem tiderne har været meget omdiskuteret, og der kan ikke siges endnu at være tilvejebragt en afklaring af emnet. Autoriteten på området har læn-

ge været Henning Matzens *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie* fra 1879. Problemet er bare, at netop på dette centrale område er Matzen meget uklar. Hans gennemgang af problemstillingen og kildegrundlaget peger klart frem mod den opfattelse, at Københavns Universitet er en selvstændig og selvejende institution, hvorefter hans konklusion nærmest gik i den stik modsatte retning.

Forklaringen på dette er nok, at Matzens redegørelse på netop på dette punkt må betragtes som et led i den aktuelle politiske debat. Matzens bog blev skrevet midt i provisorietiden, hvor Matzen og flere andre af Universitetets jurister var aktive på regeringen Estrups side.

Det kan næppe betvivles at Københavns Universitet i 1479 blev grundlagt som en selvstændig institution med næsten fuldstændig autonomi under kongemagtens beskyttelse.

Det er lige så uomtvisteligt, at kongemagten efter 1537 satte sig tungt på Københavns Universitet, som blev brugt i bestræbelserne på at skabe en luthersk idealstat. Men at Københavns Universitet samtidig i akademiske anliggender og økonomisk fortsat nød godt af en udstrakt autonomi, hvilket fortsatte under enevælden, omend under den klare forudsætning at kongen i den sidste ende kunne gøre som han ville. Det påfaldende er bare, hvor sjældent regeringen benyttede sig heraf, autonomien var i høj grad reel.

Grundloven ændrede dette, og Københavns Universitet kom fra starten i et anspændt forhold til især Folketinget, hvilket der er flere grunde til.

Et af resultaterne var, at Københavns Universitets økonomi, der hvilede på dets nedarvede formue, blev stadig mere udhulet på grund af en blanding af politisk modvilje mod øgede bevillinger til Universitetet, mange og store nybyggerier og den videnskabelige ekspansion med mange nye fag, ikke mindst inden for de omkostningstunge medicinske og naturvidenskabelige områder.

Vigtigt i den her givne sammenhæng er tillige, at Universitetets økonomiske forvaltning, som Konsistorium hidtil havde stået for, allerede i 1836 – efter at Københavns Universitets økonomi flere gange var brudt sammen, samtidig med at udgifterne steg – blev lagt under et særligt organ, Universitetskvæsturen, indtil 1849 under Danske Kancelli, herefter Undervisningsministeriet.

Denne tilstand, der først blev ændret i 1970, betød, at Universitetets egen administration i 1920'erne var meget beskeden, og mest bestod af en sekretariatsfunktion omkring rektor og Konsistorium, og i beskedent omfang fakulteterne, som først og fremmest tog sig af de egentlige akademiske anliggender.

Universitetet var derfor i 1920'erne gennem et lille århundrede vænnet til, at staten tog sig af de praktiske gøremål, dvs. alle de tunge sager omkring økonomi, bygningsdrift, personaleadministration, og faktisk også Universitetsbiblioteket. Lederen af Kvæsturen, fra 1936 Kuratoriet, var en kongelig udnævnt ministeriel embedsmand, der fra 1936 endog var formelt sideordnet med rektor.

I samme retning trækker det faktum, at professorerne og de øvrige universitetsansatte i 1919 fik status som statstjenestemænd, hvilket Universitetet, så vidt man kan konstatere, gik helhjertet ind for.

Statens bestemmelsesret over Universitetet gik i det hele taget til ind i det 20. århundrede meget længere, end vi i dag ville finde rimeligt. Det var således indtil 1927 formelt ministeriet, der traf den endelige bestemmelse om tildeling af doktorgraden, om end denne ret ikke var blevet brugt siden midten af det 19. århundrede.

Tilsvarende var det ministeriet, der indtil 1918 traf den endelige afgørelse om besættelse af videnskabelige stillinger. Og endnu under provisorieårene skete det af og til at ministeriet i sådanne sager gik imod Universitetets indstilling, eller gik helt udenom Universitetet.

Universitetets bestræbelser, som i vid udstrækning kronedes med held, var derfor især koncentrerede om at sikre den fulde autonomi vedrørende de akademiske kerneområder, akademiske grader, undervisning og forskning og sikring af at ansættelser skete efter videnskabelige kriterier.

Mens man egentlig tog det meget roligt, at ministeriet og Kvæsturen tog sig af alt det besværlige.

Man skal derfor ikke undervurdere muligheden af at Københavns Universitets ledelse har betragtet det som en naturlig ting, at Universitetet og dets bibliotek var statsinstitutioner. Jfr. fx, at det i Bibliotekskommissionens kommissorium hedder ” de 3 videnska-

belige Statsbiblioteker: Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Statsbiblioteket i Aarhus,”), en formulering der konsekvent går igen gennem hele betænkningen, uden at der er noget tegn på at Københavns Universitet har protesteret herimod for så vidt angår Universitetsbiblioteket.

Og at Københavns Universitet i konsekvens heraf har betragtet spørgsmålet om administration og organisation som noget staten – dvs. ministeriet – i en sidste ende havde ret til at tage sig af.

Måske har Konsistorium ligefrem med tilfredshed set frem til at alle de mindre vigtige biblioteksspørgsmål for fremtiden nu blev behandlet i det nye Fællesråd, således at Konsistorium for fremtiden kun skulle forholde sig til de virkelig centrale bibliotekssager.

Og endelig kan det ikke udelukkes, at man på Universitetet med tilfredshed har set på, at der nu blev fastsat mere bestemte rammer for den betjening, som Det Kongelige Bibliotek – siden Københavns brand i 1728 landets vigtigste videnskabelige bibliotek inden for teologi, humaniora og samfundsvidenskaber – skulle yde Universitetet, og som hidtil havde været helt ureguleret.

Konsekvenserne

Det er svært at sige noget sikkert om konsekvenserne af Universitetsbibliotekets overførsel til Undervisningsministeriet i 1930, men de har nok været til at overse. Også fordi det ikke kan udelukkes, at hovedresultatet af Bibliotekskommissionens arbejde, at der nu var etableret en struktur for de københavnske videnskabelige biblioteker, der tog højde for den rivende videnskabelige udvikling, ikke mindst inden for medicin og naturvidenskab, på Universitetet er blevet opfattet som en reel forbedring.

Lige som det måske har lettet den højst påtrængende deling af Universitetsbiblioteket i 1938 og udflytningen af den medicinske og naturvidenskabelige litteratur til nybyggeriet på Nørre Allé, at biblioteket organisatorisk var placeret direkte under ministeriet.

Men det er som sagt vanskeligt at sige noget bestemt herom, kildematerialer er for spinkelt.

Det er derimod muligt at argumentere for, at oprettelsen af Kulturministeriet i 1961, hvortil Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblio-

teket og det nyoprettede Odense Universitetsbibliotek af politiske grunde blev overført, næppe har været til gavn for biblioteksbetjeningen af de tre universiteter.

Det har i hvert fald altid forekommet nærværende forfatter tankevækkende, at bibliotekerne ved de øvrige højere læreanstalter, der alle var en integreret del af de pågældende institutioner, forblev her. Og at en tilsvarende model blev anvendt ved oprettelsen af universitetscentre i Roskilde og Aalborg i 1970'erne.

Og måske kan man se etableringen af KUBIS som et forsøg på nu endelig at rette op på de uhensigtsmæssigheder, der af historiske årsager har været forbundet med biblioteksbetjeningen af Københavns Universitet. Men det er en anden historie.

KILDEMATERIALET

Undersøgelsen er blevet gennemført på grundlag af:

Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen afgiven af det af Undervisningsministeriet under 11. oktober nedsatte udvalg, 1927 (Bibliotekskommissionen)

Årbog for Københavns Universitet 1926-27 & 1929-30

Bibliotekskommissionens arkiv på Rigsarkivet:

Undervisningsministeriet, Udvalget af 11. oktober 1924 vedrørende Statens Biblioteksvæsen

Forhandlingsprotokol

Bilag til forhandlingsprotokol

Forarbejder til betænkning

Udvalgsmateriale

Københavns Universitet, Konsistoriums arkiv.

Københavns Universitet, Konsistorium

Forhandlingsprotokol 1918 – 1933

Journalregistre 1910 – 1925

Journaler nr. 337/1924 & 1927/116